

Mäeharjalt näeb kaugele

VIRVE NORMET

muusikaajakirjanik

Ants Üleoja kui kauaaegne Eesti Raadio Segakoori peadirigent on mu silme ees rahuliku, naeratava, heatujulise ja usaldustäratava muusikuna, kes oma ja koori muresid võõrale silmale kunagi nähtavaks ei teinud. Ei mäleta ma teda ka Raadiomaja kohvikus pärast proovi lauljatega “semutsemas” ega üldse kusagil aega viitmas. Olles kuulunud ja lugenud nüüd tema meenutusi tollasest tegevusest, saab selgeks, et selleks polnud tal tema elutempo juures aegagi. Niivõrd koorimuusikale pühendunud dirigenti ja nii palju koorimuusika heaks andnud perekonda kui Üleojade oma saab võrrelda meie muusikakultuuri suurimate dünastiatega, nagu Järvid või Peäsked.

Veel on mul silme ees hetked üldlaulupidudest, kus Ants Üleoja juhataatud lood lumuvad tohutut lauljate armeed, publikust rääkimata! Tundub täiesti loomulik, et ülevusest haaratud kooride meesliikmed ta oma kätele tõstavad ja teda lauldes ringi kannavad. See ei ole pelgalt laulupeo-rutiin, see on *armastus*. See on soov killukenegi tagasi anda sellest pühendumusest, mida nad ise on nädalast nädalasse, kuust kuusse, aastast aastasse tema käe all lauldes Temast endasse ahminud. Sest Ants Üleoja suhted oma kooridega on *superpüsivad*.

Me oleme saanud nüüd vanemaks põlvkonnaks ja selletõttu tunneme sisimas omamoodi vastutust, aga samal ajal on pilk selge ja teravatudki kõige suhtes, mis nüüd ja praegu meie ümber toimub. Mitut generatsiooni oled sa tundma saanud? Ma ei mõtle lende, mis igal aastal Muusikaakadeemiast tulevad, ma mõtlen just dirigentide põlvkondi. Kes on need koorijuhtidest suurkujud, kelle vaimsust edasi kannad? On suur-suur õnn ja eelis, et justkui mäeharjal seistes võib sinu pilk liikuda igas suunas ja kaugemale, haarata sündmusi ja inimesi nii minevikust kui olevikust.

Neid generatsioone on ikka õige mitmeid, kellega ma olen koos töötanud ja keda mäletan. Praeguseid tudengeid juhataades ja õpetades tuleb sageli viidata just vanematele põlvkondadele, keda nemad ei ole oma silmaga näinud, kes on nende teadvuses juba müüdid, aga mõnest võib-olla pole peaaegu et kuulnudki. Minu õppimise ajal olid täies elujõus sellised mehed nagu Tuudur Vettik, Jüri Variste ja Gustav Ernesaks. Vettik oli toleleagse konservatooriumis ka otseselt minu professor. See on generatsioon, kelle töid ja tegemisi olen ma oma silmaga näinud ja tähele pannud, suhteliselt palju olen ma talletanud ka nende põhimõtteid ja nende arusaamu, ütleme kas või eesti koorimuusika interpreteerimisest. Nemad olid ju ikkagi mehed, kes põhiliselt propageerisid eesti koorimuusikat, kes olid ise selle sees olnud oma noorusajast peale, ise muusikat kirjutanud ja sellest läbi imbunud. Praegu on see kõik juba meie kullafond ja klassika. Lõpmata huvitav on tagantjärele jälgida ja vaagida nende kolme suure “vaala”, Eesti kooridirigeerimise alustalade olemust. Tunnistame või ei, aga nende peale me toetume ju siiaaani. On mõtlemapanev, kuidas üks või teine või kolmas nendest interpreteeris Mart Saart, kuidas nad interpreteerisid Cyrillus Kreeki... Arvan, et praegu on minu eakaaslased väga heas seisus, kuna me teame neid kõige vanemaid, aga me teame hästi ka järgmisi mehi, Arvo Ratasepa ja Heino Kaljuste perioodi. Ja veel järgmist põlvkonda, see on Kuno Arengu ja Olev Oja aegseid. Nüüd on juba silme ees järgmised, keda meie ise oleme üles kasvatanud ja praegu kasvatame.

Kas on põhimõttelist ja tunnetuslikku vahet suhtumises muusikasse? Ja mida sa ühe või teise puhul kõige kõrgemalt hindad?

Ütleme niimoodi: see niinimetatud kolme vaala generatsioon oli ikka paljude arusaamade paikapanija. On hoopis erinev, kuidas tõlgendas Mart Saart näiteks Tuudur Vettik, kes oli Mart Saare isiklik tuttav, väga hea sõber ja tema paljude laulude esiettekandja, või kuidas nendest lauludest sai aru Jüri Variste. Või kuidas Jüri Variste Cyrillus Kreegi muusikale lähenes. Ja mida sellest kõigest arvas ja kuidas interpreteeris Mart Saart näiteks Gustav Ernesaks.

Kui erinevad nad siis on?

Nad on väga erinevad. Gustav Ernesaks “mängis” Mart Saarega palju rohkem kui näiteks Tuudur Vettik, kes võttis asja ääretult tõsiselt ja nii-öelda noot-noodilt ning pidas Mart Saare märkustest pedantselt kinni. Aga samas oli Vettikus ainulaadset jõulisust, tohutut sisemist energiat!

Gustav Ernesaks aga libises nendest Saare märkustest justkui natukene üle...

...loomult romantik, nagu ta oli...

Jah, ta oli suur romantik ning andis selles mõttes endale palju rohkem vabadust. Mul on olnud võimalik ka kuulata näiteks omal ajal välja antud plaate umbes 30. aastate lõpust, kus Tuudur Vettik juhatab Mart Saart. No see oli kuidagi väga range, ta ei lubanud mängida mingite dūnaamiliste ega muude vabadustega, mida Mart Saar ei olnud ise sisse kirjutanud, ta pidas noodimärkidest väga rangelt kinni ja võib-olla mõni asi tundus selles mõttes isegi praeguse pilguga vaadates veidi võõrastav, sest me kõik oleme pisut midagi ja kusagile juurde lisanud, mida võib-olla autor pole üldse soovinud sellel hetkel, kui lugusid kirjutas. Ja mida kaugemale me praegu ajas sellest loomise hetkest läheme, seda rohkem neid laule muutma hakatakse, selles võib päris kindel olla.

Ants Üleoja: "Mu sünnikuupäev on 19. november aastal 1936. Looduse vastu võib ju võidelda, aga kalender ja aeg töötavad omasoodu, nii et juubel on tulemas ja las ta siis tulla."

FOTOD HARRI ROSPU

Aga Jüri Variste? Eesti Raadio Segakoori juures töötades oli tema sul kõige rohkem silma all?

Jah, Varistet nägin nendest kõikidest kõige rohkem. Kui ma olin kaks aastat tema juures abidirigent, siis olin ma sisuliselt justkui ka tema juures koolis. Variste teostas Saare-Kreegi muusikat natuke vähem jõuliselt, ta ei olnud niisugune titaanlik, inspireeriv tüüp, ta oli teistsugune: veidi leebem, mõistuslikum, intellektuaalsem – öeldakse, et tema *forte*'d olid mõneti teistsugused kui Vettiku *forte*'d ja *piano*'d mitte nii tundelised kui Ernesaksal.

Kas sa kasvatad ka oma tudengeid eesti muusika peal?

Ma arvan niimoodi: me kasvatame praegu koorijuhte ja muusikaõpetajaid kõigepealt Eesti Vabariigi jaoks ja seetõttu peavad nad olema kursis niihästi eesti kooriklassika kui ka kaasajaga. Õnneks on eesti muusika niisugune, et siit on võimalik leida jõukohaseid ja vajalikke laule nii esimese kursuse tudengi kui ka viimase kursuse tudengi jaoks. Need, kes siit minu klassist läbi käivad, peaksid saama enam-vähem ülevaatliku pildi kõigest, mis meil läbi aegade on toimunud.

Mitu aastat sa oled õpetanud koorijuhte? Just koorijuhte, ma ei mõtle su kõige varasemat koolmeisteritööd üldhariduskoolis.

Alustasin omal ajal muusikakoolis, praeguses Georg Otsa nimelises, töötasin seal aastatel 1964-1968.

Siis tuli raadiokoori peadirigendiks määramine ja paar-kolm aastat vahepeal ma ei õpetanud üldse. Aga siia majja, konservatooriumi, praegusesse muusikaakadeemiasse, tulin ma 1971. aastal ja olen siin tänini. Mul on kokku üle 50 lõpetanu.

Me rääkisime väljapaistvate, tooni andnud ja koolkondi moodustanud koorijuhtide põlvkondadest, aga kuidas erinevad üksteisest õppijate põlvkonnad? Kas nad on tulnud kõik, nii kolmekümne aasta tagused kui ka praegused, ühesuguste "valgete lehtedena", kõrged ideaalid silme ees?

Praeguste motiveeritus on palju kõrgem, nad on tunduvalt eesmärgikindlamad. Tänavu on meil eriline seis: meile tuli seitse inimest ja nende seitsme hulgas oli viis poissi! Ma ei tea viimase kümne-kahekümne aasta sees niisugust noormeeste "saaki"! Aga muidu on meie kursused praegu väiksed ja meie osakond on suhteliselt pisike, 15 inimest, omal ajal oli 40.

Aga mõtteviis, muusikasse suhtumine, maailmanägemine?

Seda on isegi päris raske öelda, olgugi et ma olen niisugune õppejõud, kes oma tudengitest väga hoolib. Ma olen nende eluga üsna hästi kursis. Inimesed, kes tulevad meile õppima, on murelikud selles suhtes, kuidas siin Tallinnas hakkama saada, millal nad on võimelised iseseisvalt tööle hakkama ja natuke elatist juurde teenima. Sügaval nõukogude ajal elati muretumat tudengielu. Ühiselamu oli lõpmata odav: maksid oma kolm rubla voodipesu eest ja see oligi su põhiline väljaminek, mis puudutab elamist. Ka siis tuli leivaraha juurde teenida, aga tudengitel oli tollal väga palju lihtsam tööd leida, sest koore oli rohkem, lausa otsiti koori- ja ansamblijuhte. Igas suuremas tehases ja asutuses oli palju inimesi, kes laulsid.

Kui sa ise oleksid praegu tudengieas ja peaksid valikuid tegema, mida teeksid sa teisiti? Ja kas üldse teeksid teisiti? Või on sul nii hea "stsenarist", sinu elu kujundaja ja kaitseingel, et kõik on tõesti toredasti läinud?

No ei tea... Ma arvan, et ma oleksin praegu natuke korralikum koolipoiss. Aga valikud teeksin ilmselt samad. Ma ei oskakski midagi

muud valida. Ma juhatan koore alates teisest kursusest, aastast 1957. Viiskümmend aastat ma ei ole sisuliselt mitte midagi muud teinud. Näiteks kui ma olin viiendal kursusel, siis oli mul kolm koori ja viis ansamblit! Ma tegin põhiliselt ainult tööd ja teenisin raha, et oleks mõnus ära elada.

Aga see oli ju praktika, ja viiendaks kursuseks olid sa juba niikuinii valmis koorijuht!

Jaa, selles mõttes oli isegi väga huvitav, et ma olen pidanud juhatama igasuguseid naljakaid koosseise: koore, kus on kaks meest ja 20 naist, ja esinenud niimoodi, et on sul üksainus mees tagareas ja siis laulad ise neid puuduvaid hääli juurde. Kadunud Gustav Ernesaks nimetas seda niimoodi, et igal õppival koorijuhil peab olema oma "värkstuba", kus ta proovib järele kõi ke seda, mida professor klassis räägib. Ja nii meil olidki kõikidel need värkstoad! Praegused tudengid kahjuks seda löbu endale eriti lubada ei saa.

Mind huvitab ikka see valikute asi. Kujunemine, suunad ja valikud saavad enamasti alguse kodust.

Mina olen päris sügavalt üks maamehe hingeeluga inimene. Läbi kogu oma elu. Pärit olen Ida-Virumaalt ja sügavalt Alutaguse metsast. Perekond, kus ma kasvasin, minu isa ja ema ja vanaisad ja kõik need eelkäijad olid põlised põllumehed. Nii isa- kui emapoolne suguvõsa, eriti emapoolne, oli suure loomuliku muusikaandega ja nende seas oli palju muusikaga tegelevaid inimesi. Minu ema vennad mängisid kuni kõrge vanuseni puhkpilliorkestris, mängisid ka akordioni ning klaverit ja olid suured laulumehed. Aga ma arvan, et see loodusepoolne, mis inimesele on kaasa antud, see on minus rohkem ema poolt.

Aga sa oled sealt ka terve talupojamõistuse kaasa saanud!

Mina ei tea, kas ta nüüd nii väga terve on, aga armastus looduse vastu on küll sealt pärit. Oma suved olen ma algusest peale veetnud ikka isatalus, tänase päevani välja. See talu on nüüd tühi, aga ma olen suvel absoluutselt kogu aeg seal, minu pered on olnud seal, minu esimese abielu lapsed kasvasid suviti seal, siis kui laudas olid veel lehmad ja lambad ja kuded ja kanad. Nad on kõiki neid oma silmaga näinud, kanapesast käinud mune toomas, saanud juua sooja piima... Selles mõttes on ka nemad sealt kaasa saanud armastuse looduse ja loomade vastu. Eriti näen ma seda praegu oma tütre Elo juures.

Minu meelest üks kõige olulisemaid asju, mis maakodust kaasa tuleb, on mõistmine, et iga töö tuleb ära teha omal õigel ajal.

Tõsi, tõsi. Seda me seal käime tänase päevani. Ja kui ikka puuvirn tuuakse metsast õue, siis on selge, et puud tuleb lõigata, lõhkuda ja panna korralikult riita, sest ahjuküte on ju maal see ainuke, millega majal eluvaimu sees hoitakse.

Kui ma mõtlen nüüd end tagasi sinna kaugesse lapsepõlve, kui sai kooli mindud – see oli kohe pärast sõda, 1944. aasta sügisel. Oonurme algkool oli kuueklassiline. Minu kodust oli see kaheksa kilomeetri kaugusel. Koolis ei olnud klaverit, mida olin kodus kuulmise järgi kogu aeg mänginud, aga see-eest oli harmoonium. Kui tunnid lõppesid, tõmbas mind ikka sinna harmooniumi poole. Vahel aitas seda tallata ka mõni klassivend. Hiljem läksin Oonurme koolist edasi Tudulinna. Seal oli üks aktiivne mees, kes viitsis hakata poistega puhkpilliorkestrit kokku panema. Jagas meile vanad pillid kätte ja pani mängima. Ma hakkasin aldigalt peale, nagu ikka hakatakse, ja mängisin kahe aasta jooksul ennast

lõpuks trompetimängijaks. Ja muidugi olin ma koolis ikka tantsu- pillimees ka, sest olin vahepeal akordionimängu ära õppinud. Endalegi märkamatult lisandus iga aastaga midagi, ja kui ma lõpetasin seitsmenda klassi, olin päris hea kohaliku tähtsusega trompetimängija ja ka päris hea akordionimängija, mille ma olen nüüd küll täielikult ära unustanud. Ja vaat, sealte möttelõng ikka edasi läks ja ka klassijuhataja soovitas mul muusikat õppida. Aga mida tähendab muusikat õppida? Ükski pill ei tulnud kõne allagi, sest mul polnud mingit põhja all. Kui ma läksin Tartu Muusikakooli, siis küsiti, mida sa, poiss, õppida tahad, et tuled siia kuskilt Virumaa metsast. Mida sa oskad? Ma ütlesin, et kõrva järgi oskan mängida akordioni, klaverit ja trompetit, muud ma ei oska. Siis öeldi, et ehk koorijuhtimisse saab sisse, kuna muuks asjaks pole mingit baasi. Sellise täiesti valge lehena ma tulin. Ma mäletan konsultatsioone. Ma ei teadnud, mis asi see solfedžo üldse on. Kui läksin klaveri konsultatsiooni, küsis õpetaja, mida ma mängin. Mängisin talle siis "Koerapolka" ette ja tegin niimoodi ära oma klaverieksami. Aga ma ei teadnud klaverinoodist mitte midagi, ma olin mänginud ühe rea pealt trompetit, ma ei tundnud bassivõtitki. Täielik üllatus, et mind vastu võeti! Ma olin siis muidugi täitsa laps veel, viieteistkümnenaastane. Kui ma siis ükskord Tartus lõpetasin ja astusin Tallinna Riiklikku Konservatooriumi, sattusin üldklaveris tuntud professori Artur Lemba juurde. Esimeses klaveritunnis küsis ta, et noo, noormees, kui vana te olite, kui te hakkasite klaverit õppima. Ma ütlesin, et ma olin kuusteist, kui ma Tartu Muusikakoolis esimesse klaveritundi läksin. Siis tal vajus suu natuke lahti, ta oli tükk aega täiesti vait ja ütles väga mõtlikult-naljakalt: klaverisolisti teist siis enam ei tule. Ja tal oli jumala õigus – minust ei saanud klaverikunstnikku!

Aga selle dialoogiga olid ka jõujooned paigas.

Jaa, just nimelt. Ju ta siis nägi kohe, kellega on tegemist.

Ajad olid üldse teistsugused. Ma imetlen sügavalt tollaste pedagoogide tarkust ja ettenägemisvõimet, et nad tundsid ära a n d e ja andsid sellele arenguvõimaluse. Muide, analoogilisi juhtumeid oli sõjajärgse konservatooriumi vastuvõtukomisjonis teisigi. Neist on rääkinud Eino Tamberg, Viktor Gurjev ja mitmed-mitmed teised.

Ants Üleoja juhtumi puhul poleks kaduma läinud mitte üks dirigent, vaid vähemalt kolm. Pean silmas su vanemaid lapsi, Elot ja Mikku.

Mu oma pered on olnud läbinisti justkui koorijuhtide perekonnad.

Ene Kaasik-Üleoja, su esimene abikaasa, on tegelikult sama aktiivselt tegutsev ja hinnatud koorijuht ja konservatooriumi õppejõud nagu sa ise. Ja teie mõlemad lapsed Elo ja Mikk on läinud sama rada ning neistki on saanud juba tuntud koorijuhid. Mis sa arvad, miks on nii poeg kui tütar valinud teie töö jätkamise?

Naljakas, aga tegelikult pole me üldse suunanud. Nüüd tagantjärele räägivad nad, et neil ei tulnud muud mõtet pähegi. Kodus räägiti ju ainult koorijuhtide jutte. Sageli käisid külas niisugused head tuttavad nagu Kuno Areng, Arvo Ratasseppe ja Aksel Pajupuu. Me elasime kõik ühes kandis. Elo räägib, et temale oli suureks tõukejõuks see, kui ma juhatasin 70. aastate alguses praeguse Tehnikaülikooli meeskoori ja kui need mehed minu sünnipäevadel käisid akna taga laulmas ja kõige paremas mõttes pidu pidamas. Sageli olid lapsed meil isegi proovides kaasas, kui neid ei olnud hetkel kuskile jätta. Nad kasvasid koorimuusika sees üles. Elo läks kohe Muusikakeskkooli ja käis selle otsast lõpuni läbi. Konservatooriumis õppis ta Kuno Arengu juures. Aga Mikuga oli

Maailma suurima segakoori ees.

asi pisut teistmoodi. Tema läks küll ka Muusikakeskkooli, aga tema suur eeskuju oli vanaisa, Ene isa, kes oli elukutseline pillimees, viiulimängija Friedrich Kaasik, kes omal ajal mängis John Pori orkestris viiulit ja saksofoni ning laulis. Hilisemal eluperioodil oli ta kuni pensionileminekuni Eesti Raadio estraadiorkestri orkestrant. Mikk läks Muusikakeskkooli, hakkas seal viiulit õppima ja mängis seda umbes kuni kümnenda klassini. Aga see pill ei istunud talle väga hästi ja ta vahetas selle trompeti vastu. Siis mängis ta paar aastat Aavo Otsa juhendamisel trompetit, aga lõpuklassis hakkas kõrvalt ka koorijuhtimist õppima. Tegelikult ju Elo õpetaski teda, sest Elo oli sel ajal Muusikakeskkoolis koorijuhtimise osakonna õpetaja. Nii et Mikk läks koorijuhtimisse sellepärast, et ta pillide alal ei saanud oma ideaali kätte. Ta on väga nõudlik poiss. Kui ta tuli Muusikaakadeemiasse, sattus ta minu klassi. Püüdsin anda talle nii palju kui võimalik, ta oli hea vastuvõtvõimega ja meil ei tekkinud absoluutselt probleemi sellega, et mina olen tema isa või tema on minu poeg.

On neil mõlemal praegu oma koorid?

Mikk on nüüd juba aastaid olnud Filharmoonia Kammerkoori koormeister ja tal on Kaarli kiriku kontsertkoor, endine Ene koor. Aga Elo on ennast nüüd küll meeletult kooride kätte andnud! Ta on hetkel oma elujärje seadnud Rakvere linna, olgugi et ta läks siit Tallinnast ära maale, minu kodutallu, lausa elama. Seal metsas elas ta viis aastat ja käis sealt tööle kuuekümmne kilomeetri kaugusele Rakverre. Nüüd elab ta Rakveres ja käib sealt maale, abistama Avinurme meeskoori. Rakveres on tal kammerkoor Solare. See pole

veel kõik. Aasta tagasi, eelmisel sügisel tegi ta ülevirumalase lastekoori, ja peale selle on tal ühe tantsustuudio juures veel solistide ringid ja väiksed ansamblid. Nii et tal on Rakvere linnas väga-väga palju tööd. Kasvatab mitut koori ja annab Ida-Virumaa koorijuhtidele veel mentorluse korras dirigeerimistunde, koolitades sealseid muusikaõpetajaid natuke ka dirigeerimiskunsti alal.

Helde aeg, ta on siis täitsa see, keda võib nimetada maa soolaks! Milline missioonitunne!

Seda võiks pidada enese ohverdamiseks ühe provintsilinna heaks, aga seal on sellist inimest kohutavalt vaja. Tervele Virumaale on teda vaja. Ja muidugi Eestimaale.

Kuid üks koor on meil veel. Me kõik koos veame 12. hooaega Oonurme segakoori. 1995. aastal tegime sinna kodukülla väikse koori, see koor on elus ja eksisteerib tänase päevani. Nii et kui Elo elas veel Tallinnas, siis istusime üle kahe nädala igal reedeõhtul autosse, sõitsime Oonurme, tegime reede õhtul proovi, tegime laupäeval proovi, ööbisime oma kodutalus ja pühapäeval sõitsime tagasi. See töö käib siamaani täpselt samamoodi. Üle kahe nädala sõidan sinna mina.

Laiale üldsusele oled sa üks laulupidude üldjuhte, ja niisugune, keda lauljad tahaksid kogu aeg kätel kanda. See on selline kujund. Aga nad on kandnud ja kannavad sind kätel ka sõna otseses mõttes. Ütle, miks üht koorijuhti üldse armastatakse? Miks sind armastatakse? Või võtame umbisikuliselt – milline inimene peab hea koorijuht olema?

Oi taevas, sellele küsimusele ma küll ei oska vastata. Hea koorijuht peab olema kõigepealt haritud inimene, aga kõigele lisaks, ma arvan, et siin on kaks eri asja, kas töötada taidluskoori või kutselise kooriga. Võib-olla on selle jaoks tarvis koguni erinevaid inimesi. Kui ma töötan taidluskooriga, siis pean oskama nende inimestega äärmiselt inimlikult suhelda, ma pean olema täpselt nende endi keskelt, ma ei saa nende ees ennast seada kõrgemaks, olla üleolev, olla see mees, kes võib-olla mõnele lauljale ütleb mõne väikse teravuse või hakkab kedagi kuidagi halvustama. Ma pean olema suhtleja selle sõna kõige paremas mõttes. Ma pean iseenda isiku oma "suures muusikas" ära unustama. Olen kutselisi koore juhatanud, raadiokoori väga kaua aega ja RAMi oma kuus-seitse aastat; siin peab koorijuht olema teistsugune. Ta ei saa olla kõikide jaoks "oma poiss". Siin peab olema mingisugune väike kardin vahel. Aga inimlikkust ei tohi kusagil unustada. Kui hakata koori ees looma oma vabariiki, ma arvan, see kõrvetab dirigendi varsti põhja. Mulle tundub isiklikult, et inimlik suhe, organiseeritud töötegemine, ettevalmistatud proov – need on kutselise koori ees seisva dirigendi esimesed ülesanded. Sihid peavad olema väga selged. Üks kord eksid ja siis hurjutatakse või naerdakse sind kümme korda tagantjärele.

Jah, see on karm amet.

Karm jah. Ja samas ei tohi sa ka väga kuivik olla. See on ka psühholoogilises mõttes loomingu igal hetkel. Miks räägitakse Gustav Ernesaksast RAMis igasuguseid legende? Ta võis välku ja pauku lüüa, aga samas viskas ta ühe humoristliku lause sinna vahele ja

Veljo Tormisega proovisaalis.
FOTOD ERAKOGUST

pinged olid korraga kadunud.

Selle poolest oled ka sina kuulus!

Jah, sa pead kõigeks valmis olema, aga samas kogu aeg teostad ka iseennast. Teostad läbi nende vahendite, mida sa õigeks pead. Ma arvan, et iga koorijuht on nagunii isemoodi, igäüks leiab oma relva, millega ta suudab seda seltskonda vallutada.

Aga kutselise koori dirigendi teine külg – dirigent kui kunstiline juht ja suunaja? Mõtlen eelkõige raadio segakoorile.

See on niisugune töö, mida tehakse tagatubades. Kui kooril on olemas korralik juhatus, siis on see kollektiivne töö. Lõplikud valikud teeb muidugi peadirigent. Tänapäeval tehakse plaanid pikaks ajaks ette. Kui sa oled õige mees, mõtled selle peale, kuidas kollektiivi arendada, mitte kuidas ennast näidata. Raadio süsteemis töötamine oli omalaadne. Me ei olnud kontsertkoor. Me salvestasime palju. Muusikaline juht Lydia Auster, küll kena inimene, juhatas kõiki kolme suurt raadio muusikakollektiivi ja ega ta jõud sellest üle käinud. Kui keegi arvab,

et raadiokoori peadirigent sai kujundada repertuaaripoliitika oma äranägemise järgi, eksib ta sügavalt. Meie võimalused olid väikesed igas mõttes, alates palkadest, heade lauljate nappusest ja lõpetades töö üksluisusega. Pealegi olid töötunnid õhtuti kella viiest alates ja inimesed väsinud. Kadunud Ernesaks ütles kunagi, et kui RAM peaks oma elu niimoodi elama, nagu elab Eesti Raadio Segakoor, siis oleks ta ammu laiali jooksnud. Töötamine stuudios ja lindistamine nõuab meeletut eneseületamist, mitte ainult juhilt, vaid ka kõikidelt lauljatelt. Meile oli suureks vahelduseks suurvormide laulmine koos orkestriga, aga need ettepanekud tulid enamasti orkestri või filharmoonia poolt. Need hoidsid tegelikult selle koori elus ja huvi kooris laulmise vastu alles. Nii et see oli omamoodi raske kollektiiv, eks temaga tuli võidelda palju ja teda kritiseeriti ikka õigete asjade eest päris kõvasti, aga sellest kõigest tuleb aru saada. Kui ma nüüd tagasi vaatan ja praegu tollaseid linte läbi kuulan... see koor laulis läbi väga palju muusikat ja selles mõttes oli ta minu jaoks justkui kõrghariduse jätkamine. Kui ma selle kahekümne kahe aasta jooksul, mis ma peadirigent olin, valmistasin ette umbes 90 suurvormi, siis see tähendab, et ma õppisin nad ära. Kõik kantaadid, reekviemid, missad ja nii edasi. Ma poleks ilma koorita seda tööd iial niimoodi teinud. Aga mul on Bachi suured fuugad siamaani peas, ma võin neid teemasid laulda ja ma tean neid noot-noodilt. On lõpmata kahju, et sedagi koori enam pole, et see saadeti direktiooni poolt lihtsalt laiali...

Pisut võiksime rääkida ka tööst taidluskooridega, millest sinu käe all kujunesid välja päris poolprofessionaalsed koorid. Näiteks EKE meeskoorist, mis Tallinna Tehnikaülikooli klubi juures elab oma elu edasi Inseneride Meeskoorina. See koor on parim näide huvikooriga ja selle võimekusest nihästi laulda kui ka oma klubilist tegevust ja reise korraldada.

Taidluskooridega olen mina kui isiksus palju rohkem avanenud. Nagu ma eelnevalt ütlesin, peab kutselise koori puhul kardin natuke vahel olema, ja on veel palju muidki piiranguid, mis ei anna võimalust kollektiiviga nii vabalt suhelda, nagu ma saan

teha taidlusega. Need mehed tulevad õhtul tõepoolest lõõgastuma päevast tööst, tähendab siin peab olema üks mõnus tegevus ja dirigent peab väga palju arvestama sellega, mis seisus need mehed just täna on. Nad on iga kord väga isemoodi, iga proov on omamoodi. Laulja tuleb siia midagi saama ja me ei tohi tema ootusi petta. See peab talle olema puhkus. Tegelikult oli see ka mulle vaheldus ja peaaegu puhkus. Sest mõelgem: kella üheksast hommikul täiskoormusega töö konservatooriumis õppejõuna, siis raadiokoor ja siis taidluskoorid. Hilisõhtuks alles koju tagasi. Ja ega Enel see koormus palju väiksem olnud.

Aga meie tööde reas oli veel Tallinna Kammerkoor! See loodi kas 1961. või 1962. aastal Heliloojate Liidu juurde ja eesmärk oli läbi laulda eesti uut koorimuusikat. Muide, koorimuusikat kirjutati tollal jube palju. Lauljad olid meil seal kõik profid: heliloojad, koorijuhid, muusikateadlased. Me käisime tihti Heliloojate Liidus uusi laule ette laulmas. Koori initsiaatorid olid Uno Naissoo, Lembit Veevo, Eri Klas, Uno Loop, Kalju Terasmaa, Arvo Ratassepp, Kuno Areng, Heino Kaljuste... Laulsime ka kergelt ja rütmimuusikat. Siis tärkas meis kirk vanamuusika vastu. Me hakkasime huvi tundma, mis asjad need madrigalid üldse on. Eestimaal polnud neid senini keegi laulnud. Selgus, et Gesualdot ja teisi madrigaliste polegi nii lihtne ära laulda. See vana oli tollal väga uus! Meie kammerkoor oli Nõukogude Liidus esimene ja ainulaadne ja selle eeskujul läks lahti lausa kammerkooride buum. Minu jaoks oli kammerkoor oma repertuaariga jälle nagu teine, õigemini kolmas ülikool.

Üks selline kiusakas küsimus. Quo vadis, eesti koorimuusika? Mis sulle selles kõiges meeldib ja kas on midagi, mis on ka murettekitav või vastukarva?

Muret tekitab muidugi see, et koorimuusikat kirjutatakse väga vähe. Sealt hakkab see murekoorem peale. Autorite ring, kes praegu veel üldse koorile kirjutavad, on üsna väike. Ma saan aru küll, et noortele inimestele, kes hetkel siin majas õpivad, püütakse anda ka mingisuguseid kogemusi ja teadmisi vokaalmuusika kirjutamiseks. Mõned noored autorid ikka üritavad kirjutada, aga see ring võiks palju suurem olla. Ma mäletan, et kui ma läksin omal ajal Heliloojate Liitu või Muusikafondi, siis sealt vaatas hunnikute viisi vastu kooripartituure, ainult otsi ja vali, midagi ikka leiad. Praegu kahjaks seda võimalust enam ei ole. Nüüd kirjutatakse tellimustöid ja tehakse neid asju ka kuidagi teistmoodi. See on minu arust üks murelik teema.

Mulle isiklikult tundub, et ka eesti koorimuusikat lindistatakse raadios praegu haruharva ja väga vähe. Võib-olla seda materjali lihtsalt ei ole, mida lindistada, millele koorid pihta saavad, millest jõud üle käib. Sageli kirjutatakse sellises raskusastmes, mis ei ole taidlusele ja poolprofessionaalsetele kooridele sobiv. Nende jaoks nagu ei kirjutatagi midagi... Aga mulle näib, et meie praegused kutselised koorid nende asjade pärast eriti pead ei valuta ja eesti nüüdisaegset koorimuusikat peaaegu ei lindista ega püüa ka ilmselt uuesti linti laulda omal ajal tehtut, mis on vananenud sõna otseses mõttes.

Kolmas asi on, jah, see segakoori probleem. Segakoorist või oratooriumikoorest, ükskõik mis nime ta ka ei kannaks, on nüüdseks saanud juba muusikaavalikkuse ja rahvusliku koorikultuuri probleem, diskussiooniteema. Kaua me ikka Lätist koore laename?! Sellest on palju räägitud ja kirjutatud ning see jutt on õige, aga ma ei näe ka seda instantsi, kes praegu, hoolimata nendest hüüdlausest, asja tõsiselt käsile võtaks.

Aga kas koor ei olegi üks puuduv lüli täpselt sellesamas ahelas, millest sa rääkisid: vajadus, nõudmine, tellimine, esitamine ja kirjutamine. See kõik on üks süsteem...

Ahel on katkenud. Mina ei kujuta ette, kuidas seda saaks uuesti kokku panna. Omal ajal härra Rumessen püüdis väga kirglikult juurutada oratooriumikoori loomise ideed; see kõik oli jumala õige, ent vastus sellele oli vägagi üheselt eitav. Et pole rentaaabel. No mina ei tea, kuidas sellel Latvijal kogu aeg tööd on! Miks arvame, et meil ei leiaks oratooriumikoort pidevat rakendust? Oma kodumaal võib-olla ei leia, aga ka Latvija sõidab ju mööda maailma ringi. Mispärast üks Eesti koor ei võiks kogu aeg mööda maailma ringi sõita ja laulda ainult suurvorme?! Jah, ainult suurvorme. Nii väga lihtne oli ühte koori laiali ajada, ahel katki raiuda! Ma olen päris kindel, et kui praegu oleks olemas üks kollektiiv, kes tunneb huvi eesti koorimuusika laulmise, lindistamise ja plaadistamise vastu, siis oleks meil rohkem ka neid heliloojaid, kes koorimuusikaga tegeleksid. Tänapäeval keegi enam sahtlisse ju ei kirjuta!

Sa oled emotsionaalne ja kirglik muusik, südamega pedagoog. Kuidas sa sellise intensiivse töö kõrvalt oma energiat taastad? Mida sa teed õhtuti?

No ma ei tea, see intensiivsus on olnud kuidagi võimalik. Kui ma kolme kooriga töötasin, olid need nii erinevad, tase erinev, repertuaar erinev. Üks koor justkui tootis teise koori jaoks energiat. Mul jäi selline mulje, et kui ma ühe koori proovist läksin teise koori proovi, siis selle poole tunni jooksul ma nagu taastusin.

Viimase kümne aasta energia on mulle andnud minu uus perekond ja laps peres. Kui peres on laps, siis ei tohi vananeda. Praegune töökoormus, võrreldes kõige eelnevaga, on ka palju väiksem. Mul on ikka nädalas paar täiesti vaba õhtut, kus mul ei ole ühtegi kooriproovi, aga see-eest ei ole mul jälle vabu nädalalõppe. Kui ma sõidan Oonurme, lähen reedel poole päeva pealt ära ja tulen pühapäeva õhtul tagasi. Kuigi, jah, seal on ju ka isakodu...

Aitäh sisuka intervjuu eest! Õnne juubelpäevaks ja kõikideks päevadeks kõigi sinu austajate nimel! Kirjelda meile, palun, siiski veel seda erilist tunnet, kui sa oled üldlaulupeol meie kõige-kõige suurema koori ees. Neid inimesi ei ole palju, kellelt ma seda küsida saan.

Ausalt öeldes tekitab see kõigepealt ikkagi natuke hirmu, sest ma ei ole ju isiklikult läbi kuulanud kõiki koore. Aga siis tuleb leida see mootor, mis sind käivitab. Neid on ju kümme tuhat... See tekitabki selle emotsiooni, mida ei ole võimalik kirjeldada. Ükskord ütles Anti Marguste, kes istus terve proovipäeva hommikust õhtuni seal igavese külma tuule käes, niisugused kuldsed sõnad: "Kui ma oleksin Heliloojate Liidu esimees, ehitaksin ma sinna dirigendipuldi kõrvale ühe suure platvormi. Paneksin kõik eesti heliloojad sinna üksteise kõrvale istuma, et nad elaksid üle emotsiooni, mida see meeletu mass annab. Võib-olla nad siis hakkaksid kõik koorimuusikat kirjutama."

See emotsioonide summa tuleb ju kõik dirigendi suunas! Ja käib üks vastastikune tiivustamine, nii et lõpuks saadki tiivad ja lähed... Selge on see, et selles uimas ei tohi ära unustada, et kõigepealt peab seda massi koos hoidma. Et kõik see, mis toimub, peab olema väga selge, aga ei tohi samas olla kuiv, ei tohi olla emotsioonivaba. No ma ei tea, ma ei oska seda kirjeldada, seda ei olegi võimalik kirjeldada...

Sa juba kirjeldasid, aitäh!